

CATEGORII ABISALE

IONEL NARIȚA

Pentru Lucian Blaga apariția omului reprezintă nu numai o mutație biologică, fiind, mai ales, o mutație metafizică sau ontologică¹; prezența omului schimbă în mod profund însăși ordinea naturală a lucrurilor². Omul aduce după sine trecerea de la fizică, de la natură, la metafizică. Dacă, în afara omului fenomenele urmează un curs firesc, potrivit legilor naturii sau ale fizicii, odată cu prezența oamenilor, lucrurile, cel puțin parțial, nu mai evoluează strict conform acestor legi, ci asistăm la depășirea lor, la saltul dincolo de fizică sau natură, adică la metafizică. În afara omului ar exista doar natura, doar fizica, omul inițiază metafizica.

Metafizica nu este înțeleasă dialectic, drept o depășire a fizicii prin negare; aici au dreptate cei care opun dialectica metafizicii. Metafizica nu este o negare a fizicii, nu înseamnă că, odată cu apariția omului, fizica încetează și este substituită de ceva opus, care ar fi metafizica. Dimpotrivă, metafizica este doar o continuare, pe un alt plan, a fizicii. Metafizica nu are alte legi, diferite de cele fizice, ba chiar, Blaga atrage atenția că ar fi eroare să căutăm asemenea legi. Depășirea metafizică a naturii adusă de apariția omului înseamnă doar o altă *folosire* sau *utilizare* sau *dispunere* a legilor fizice.

Omul este singura ființă în măsură să dispună de legile fizicii, respectiv, să apeleze la ele, să le facă să acționeze în anumite condiții urmărite de el, singura ființă care nu este doar guvernată de legile fizicii, ci, în primul rând, el are abilitatea de a le folosi, de a dispune de ele și, în acest fel, de a *crea* sau de a da naștere unei alte evoluții a universului³, diferită de cea care ar fi avut loc în afara acestei dispunerii. De exemplu, dacă am lăsa natura să își urmeze cursul, probabil că niciodată nu ar fi apărut o asemenea structură cum este un avion sau „Hamlet” sau „Femeie aproape goală mușcată de o lebădă”.

Toate aceste „plăsmuiri” cum le spune Blaga nu încalcă sau nu contravin legilor fizicii; nu există legi diferite care le-au dat naștere. Ele au apărut datorită unei reordonări sau redistribuiri, după alte tipare decât cele obișnuite, ale aceluiași legi. Cu alte cuvinte, ele reprezintă o depășire a naturalului, dar cu mijloacele naturalului, metafizica nu inventează alte principii, opuse celor ale naturii sau fizicii, ci doar ne re poziționează față de acestea. De bună seamă, oamenii, pentru a fi în măsură să dispună de legile fizicii prin metafizică, trebuie mai întâi să le

---

¹ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, Humanitas, București, 1997, p. 359.

² Lucian Blaga, *Artă și valoare*, Humanitas, București, 1996, p. 30.

³ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 441.

cunoască, de aceea, progresul cunoașterii, progresul științei și al Fizicii nu este posibil în afara Metafizicii⁴. Din această perspectivă, Blaga ni se înfățișează ca un înverșunat antipozitivist⁵.

În mod obișnuit, lumea evoluează urmând legile naturale. Artefactele apar prin alterarea evoluției naturale a lumii. Dacă lumea ar fi continuat să evolueze natural, niciodată nu ar fi apărut o plăsmuire cum este turnul din Pisa. Prin urmare, oamenii modifică evoluția naturală a lumii. Dacă, până la un moment oarecare, lumea evolua într-un anumit mod, după intervenția unui om, evoluția inițială este înlocuită cu alta. În cadrul noii evoluții acționează aceleași legi, dar consecințele lor sunt altele, în noua evoluție, legile sunt în așa fel asamblate încât să genereze turnul din Pisa. Asemenea schimbări în evoluția lumii nu pot fi puse pe seama naturii, de aceea, spunem că sunt *intenționale*, sunt urmarea unei intenții.

Constatăm că lumea suferă evoluții diferite, într-o anumită perioadă evolua într-un fel, iar în alta evoluția sa este alta, contrară celei anterioare⁶. Fenomenele care au loc în noua evoluție nu ar fi avut loc în prima, de aceea, evoluțiile sunt incompatibile între ele. Prin urmare, odată cu apariția omului, lumea ni se înfățișează variabilă. Înainte de era umanității, ea evolua conform unor legi și urmând un anumit ritm. După inserția omului, ritmul se schimbă, iar distribuția legilor este alta.

Dacă lumea ar fi rămas pe același făgaș, ar fi fost suficientă sieși, nu ar mai fi fost nevoie de nimic, totul putea fi explicat și prevăzut pe baza a ceea ce era lumea la un moment dat și a legilor pe care aceasta le urma, teza mecanicistă ar fi fost victorioasă. Omul, însă, modifică această stare de lucruri. Degeaba am ști care este starea universului la un moment dat și cum sunt distribuite forțele la acel moment, pentru că nu am putea explica sau prevedea ce se va petrece. Prin urmare, lumea nu mai reprezintă o condiție suficientă, pe lângă lume trebuie să mai existe ceva care să suporte schimbările acesteia. Dar, care este sau în ce constă un asemenea factor, este imposibil de știut deoarece nouă ne este accesibilă doar lumea⁷. Acest factor rămâne necunoscut, reprezintă un *mister*⁸. Singurul lucru pe care îl putem afirma despre el este că *nu poate fi numit*. Într-adevăr, dacă l-am putea numi, înseamnă că îl putem circumscrie, îl putem determina, adică îl putem cunoaște. De aceea, factorul misterios, în esența sa, este cel care nu poate fi numit, respectiv, este *Marele Anonim*.

Marele Anonim este elementul metafizic suprem deoarece reprezintă ultima consecință a metafizicii, a existenței umane⁹. Dacă omul ar fi fost o ființă pur contemplativă, care nu ar fi interacționat deloc cu lumea, el doar ar fi constatat că lumea decurge după anumite regularități, nu i-ar fi apărut nimic misterios, misterul nu ar fi fost necesar. Omul, însă, este o ființă metafizică, adică este o ființă *creatoare*. El are capacitatea de a restructura și reorienta forțele fizice și, în acest mod, să

⁴ *Ibidem*, p. 163.

⁵ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, Humanitas, București, 1996, p. 88.

⁶ Virgil Drăghici, „Asumpții filosofice ale conceptualizării lumilor posibile”, *Meridian Blaga*, 2, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005, p. 256.

⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 84.

⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, Humanitas, București, 2013, p. 418.

⁹ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 489.

schimbe evoluția lumii¹⁰. Datorită intervenției omului, lumea are mereu alte evoluții, contrare între ele și chiar imprevizibile. În acest mod, lumea ne apare ca o suită de evoluții, dar nu avem un criteriu pentru a deosebi între ele, pentru a selecta o evoluție absolută. Prin urmare, toate evoluțiile trebuie să aibă loc în același fel, respectiv, *să fie rezultatul unor creații*, a unor *intenții*. Dar, dacă evoluția lumii este creată, trebuie să existe un creator al acesteia care nu aparține lumii, respectiv, rămâne ascuns, învăluit în mister și sfințenie.

Omul este cel care face posibilă intuirea misterului. Omul, ca subiect metafizic, revelează misterul. Putem spune că omul viețuiește în orizontul misterului¹¹, iar rolul său este de a revela misterul¹². În absența componente metafizice adusă de oameni, lumea ar fi doar un mecanism care ar evolua fără nici o surpriză, fără nimic ascuns. Oamenii, prin capacitatea lor de a deturna evoluția, aduc neașteptatul, suspansul, misterul, nimeni nu poate calcula ce se va întâmpla în clipa următoare; în alcătuirea lumii apar funcții de timp necalculabile.

Putem distinge următoarele componente ale existenței: 1) absolutul¹³, misterul¹⁴ sau Marele Anonim; 2) diferite evoluții contrare ale lumii care urmează una alteia; 3) puncte sau momente de cotitură, de trecere de la o evoluție la alta. Componentele (1) și (3) se presupun, în sensul că, dacă nu ar exista momentele de trecere, misterul nu ar putea fi nici măcar bănuț, iar dacă nu ar exista misterul, nu ar fi posibile nici momentele în care lumea trece de la o evoluție la alta. Prin urmare, singura cale de a atinge misterul, de a-l surprinde, o reprezintă momentele de cotitură, iar acestea sunt opera intenționalității sau libertății umane. Dacă am dori să punem în evidență mai atent deosebirile dintre cele trei componente existențiale, am putea folosi o analogie temporală. Absolutul ar fi permanentul, non-temporalul, afară-de-timp, evoluțiile lumii ar reprezenta diferite intervale scurse de timp, trecutul, iar momentele de cotitură ar fi momente temporale, singularități, prezentul, care este propriu fiecărui ins.

Teza fundamentală a lui Blaga este că avem acces la componentele existenței prin intermediul unor factori cu funcții cognitive – revelatoare¹⁵, numiți *categorii*¹⁶. Aici, Blaga se inspiră din Aristotel care reduce la zece categorii întreaga diversitate a existenței. După cum, la Aristotel, orice există poate fi circumscris prin intermediul categoriilor, pentru Blaga, categoriile sunt cele care explică de ce putem discerne varietatea existențelor¹⁷, de ce existența are o dimensiune informațională. Spre deosebire de Aristotel, Blaga constată că nu este suficient un singur set de categorii pentru a da seama de varietatea existenței, deoarece, așa cum am văzut, existența este alcătuită din componente eterogene care nu pot fi reduse în nici un fel una la

¹⁰ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 22.

¹¹ *Ibidem*, p. 23.

¹² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, Humanitas, București, 2011, p. 440.

¹³ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 51.

¹⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 327.

¹⁵ *Ibidem*, p. 284.

¹⁶ *Ibidem*, p. 188.

¹⁷ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 411.

cealaltă. De aceea, categoriile care se potrivesc unei componente nu sunt utile dacă avem în vedere o alta.

Absolutul¹⁸ este *acategorial* sau *supracategorial*¹⁹. Absolutului sau misterului nu îi corespunde nici un tip de categorii²⁰. De aceea, absolutul nu ne este accesibil în nici un fel, absolutul este și rămâne mister, oricâte eforturi am depune pentru a-l înțelege. Nu putem utiliza categoriile proprii celorlalte componente ale existenței pentru a da seama de mister, deoarece nu îi sunt potrivite, nu se lasă modelat de ele²¹. Speranța unora că ar putea surprinde absolutul prin categorii sau termeni, chiar dacă acestea ar fi contrare, rămâne deșartă²². Între om și absolut există o frontieră imposibil de penetrat, care poate fi bănuită metaforic și presupusă ca o cenzură transcendentă, ca o cenzură exercitată de Marele Anonim. Absolutul este atât de bogat în sensuri, este el însuși un sens atât de complex, încât utilizarea convențională, obișnuită a termenilor nu are cum să îl analizeze²³.

Putem spera o apropiere, o străfulgerare a misterului utilizând mijloace conversaționale de surprindere a sensurilor, cum sunt metaforele²⁴. Într-adevăr, cu ajutorul metaforelor putem prinde sensuri mult mai bogate sau complexe decât dacă am folosi metodele de analiză convenționale, numai că, absolutul rămâne imun chiar față de această ultimă și cea mai sofisticată armă pe care cercetătorul o are la dispoziție, care este metafora²⁵. Cu ajutorul metaforei atingem sensuri sau înțelesuri care, altfel, ar rămâne inaccesibile, dar absolutul este atât de ascuns sau atât de nepătruns, încât chiar metafora nu ne este de ajutor²⁶.

Lumea, în evoluția ei, cade sub incidența categoriilor intelectului sau ale înțelegerii. Cu ajutorul acestora, faptele dobândesc un sens sau sunt înțelese²⁷. Categoriile intelectului structurează datele simțurilor, le ordonează, le constituie într-un sistem²⁸. Orice sistem nu se reduce la elementele sale²⁹, ci, pe lângă elemente, are o structură dată de asemenea categorii.

Rolul acestor categorii a fost pus în evidență de către I. Kant³⁰. Acesta dezvoltă teoria categoriilor pentru a soluționa paradoxul lui Hume³¹. D. Hume argumentase că, din punct de vedere empirist, nu putem justifica propozițiile privind cauzalitatea³². Experiența nu ne oferă suficiente temeiuri pentru a trage

¹⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 93.

¹⁹ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 33.

²⁰ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 178.

²¹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 174.

²² Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 179.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 366.

²⁵ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 79.

²⁶ *Ibidem*, p. 23.

²⁷ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 252.

²⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 77.

²⁹ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 220.

³⁰ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, IRI, București, 1994, p. 144.

³¹ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 247.

³² Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 124.

concluzia că un fenomen este cauza altuia³³. În acest fel, Fizica rămâne neîntemeiată. Putem avea opinii cu privire la fenomenele fizice, dar nu certitudini.

Kant aduce obiecția că, deși Hume are dreptate în ce privește justificarea strict empiristă a Fizicii, dacă ne oprim la rezultatul său negativ, nu putem explica succesul înregistrat de Fizică în vremea sa. De aceea, trebuie să presupunem că Fizica și, totodată, relația de cauzalitate sunt întemeiate, rămânând să vedem cum anume. Kant admite că legile fizicii nu pot fi justificate empiric, de aceea, trebuie să presupunem că există un factor non-empiric care le susține³⁴. Acest factor este reprezentat, între altele, de categoriile intelectului care sunt date individului înainte de orice experiență, făcând posibilă experiența. Ele structurează datele simțurilor făcând posibilă observația și, în acest mod, întemeind propozițiile sintetice³⁵. Datorită acestor categorii, lumea ne apare structurată și ordonată, înfățișându-se ca și *cosmos*. Rolul categoriilor intelectului este să transforme masa amorfă a datelor simțurilor într-un întreg ordonat, într-un cosmos. Categoriile intelectului sunt accesibile conștiinței, dispunem de ele în mod conștient, le folosim pentru a ne organiza propriile trăiri³⁶.

Filosoful german, speculând asupra judecăților, se încumetă să elaboreze o tabelă completă a categoriilor, ajungând la douăsprezece categorii³⁷, spre deosebire de Aristotel care distinsese zece. Blaga respinge metoda folosită de Kant pentru a pune în evidență categoriile, arătând că nu putem preciza numărul lor³⁸. Ajungând la douăsprezece categorii, Kant rămâne sub influența magiei numerelor, așa cum sunt doisprezece apostoli, trebuie să fie douăsprezece categorii. Totuși, el recunoaște meritele teoriei kantiene a categoriilor. Chiar dacă tabelul lor este construit artificial³⁹, nu putem explica de ce înțelegem lumea, în afara ipotezei categoriilor. Lumea, în evoluția ei obișnuită, naturală, se lasă analizată cu ajutorul categoriilor conștiente, nu are caracter misterios, ea constând doar într-o anumită organizare a ceea ce ne este dat⁴⁰.

Totuși, Blaga aduce obiecția că sistemul lui Kant se oprește doar la categoriile intelectului, lăsând impresia că acestea sunt suficiente pentru a explica toate fenomenele existenței⁴¹. O asemenea perspectivă este urmarea climatului în care se dezvoltă filosofia lui Kant, fiind un exemplu în favoarea teoriei blagiene a stilului. În secolul al XVIII-lea, mecanica lui Galilei – Newton domina concepția despre univers, susținând mecanicismul, conform căruia, lumea este complet determinată și întreg trecutul și viitorul universului ar putea fi calculate pornind de la o anumită stare a acestuia. În acest fel, lumea nu lasă loc noutății sau creației, ci aceleași fenomene se petrec urmând aceleași legi, încadrându-se în aceleași tipare⁴².

³³ Lucian Blaga, *Știință și creație*, Humanitas, București, 1996, p. 196.

³⁴ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 189.

³⁵ Immanuel Kant, *Trilogia cunoașterii*, p. 183.

³⁶ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 465.

³⁷ Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 113.

³⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 435.

³⁹ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 200.

⁴⁰ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 105.

⁴¹ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 28.

⁴² Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 205.

Rolul categoriilor kantiene este de a oferi o soluție paradoxului lui Hume și de a deschide o cale pentru a justifica Fizica. În sistemul kantian, însă, Metafizica rămâne neîntemeiată, ca produs al rațiunii pure. Metafizica se aventurează dincolo de limitele trasate de categoriile intelectului⁴³, cu ajutorul doar a rațiunii, adică, prin raționamente, fără o bază empirică⁴⁴. Dar, asemenea raționamente se dovedesc a fi eronate⁴⁵, sunt sofisme sub forma antinomiilor⁴⁶, paralogismelor sau idealului rațiunii pure. Acestea afectează ramurile Metafizicii: Cosmologia sau doctrina despre univers, Psihologia, respectiv, discursul despre suflet și Teologia care se orientează spre Dumnezeu. Așa se explică de ce Metafizica nu are succes, spre deosebire de Fizică. În vreme ce Metafizica nu este întemeiată, Fizica își găsește justificarea prin categoriile intelectului⁴⁷.

Blaga reproșează sistemului categorial imaginat de Kant faptul că este insuficient⁴⁸. Lăsând Metafizica nejustificată, sistemul kantian nu explică locul și rolul omului. În cadrul acestui sistem, omul joacă un rol contemplativ, cel mult organizatoric, el nu este creator⁴⁹. Apariția omului nu aduce nimic nou în lume, el doar organizează datul cu ajutorul categoriilor a priori într-un tot sistemic, într-un cosmos, dar cosmosul nu este altceva, ci se limitează la ceea ce este dat⁵⁰. Categoriile intelectului nu spun nimic despre mister⁵¹ care rămâne total în afara sferei umane sub forma lucrului în sine imposibil de cunoscut și lăsat în afara cosmosului. Vedem că omul nu creează, ci se limitează la ordonarea sau circumscrierea a ceea ce este dat.

Totuși, critica lui Blaga ar putea fi contracarată. Într-adevăr, în cadrul oferit de categoriile intelectului nu găsim specificul uman, iar tentativa rațiunii pure de a suplini acest neajuns prin raționamente dincolo de limitele categoriilor nu are sorti de izbândă. Cu toate acestea, Kant are în vedere o altă întrebuintare a rațiunii, respectiv, rațiunea practică⁵². Dacă ținem seama de această formă a rațiunii, putem justifica valorile morale tocmai prin apelul la o componentă metafizică, la o ființă divină. În viziunea kantiană, specificul comportamentului uman scapă categoriilor, dar este surprins prin formele practice ale rațiunii⁵³.

Blaga urmează altă cale pentru a explica dimensiunea metafizică al omului, procedând prin analogie, păstrând metoda categorială, dar ieșind din sfera

⁴³ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 24.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 209.

⁴⁵ Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 281.

⁴⁶ *Idem*, p. 183.

⁴⁷ Bertrand Russell, *Istoria filosofiei occidentale*, II, Humanitas, București, 2005, p. 222.

⁴⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 146.

⁴⁹ Alexandru Petrescu, *Lucian Blaga: o nouă paradigmă în istoria științei*, Eurobit, Timișoara, 2003, p. 12.

⁵⁰ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 26.

⁵¹ Lucian Blaga, *Trilogia cunoașterii*, p. 386.

⁵² Bertrand Russell, *op. cit.*, p. 223.

⁵³ Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice*, IRI, București, 1995, p. 159.

rațiunii⁵⁴. Prin categoriile intelectului, Kant urmărește să justifice Fizica. Blaga extinde funcțiile categoriale pentru a justifica Metafizica.

În sistemul kantian rămân neexplicate punctele de trecere de la o evoluție a lumii la alta sau, mai bine zis, de la un segment de evoluție la altul. Dacă evoluțiile ca atare pot fi gestionate, așa cum arătase Kant, prin intermediul unor categorii, ar trebui ca și punctele de cotitură să fie rodul unor categorii, deoarece au aceeași caracteristică, existența. În acest caz, întreaga existență ar fi relativă la categorii. Marele Anonim sau partea misterioasă a existenței ar fi acategorială, evoluția lumii, cosmosul, ar fi consecința categoriilor kantiene ale intelectului⁵⁵, pe când punctele de trecere ar urma celui de-al doilea set de categorii, descoperite de către Blaga⁵⁶. Dacă ar fi să continuăm o metodă larg folosită de filosoful român, Marele Anonim ar fi zero-categorial, cosmosul ar fi plus-categorial, iar punctele de trecere de la o evoluție la alta ar corespunde minus-categoriilor.

Acestea din urmă nu pot fi conștientizate⁵⁷. Deși afectează subiectul, deoarece oamenii sunt aceia care reorientează evoluția lumii, acesta nu este conștient de prezența sau existența lor atunci când acționează, ele nu se constituie în scop al acțiunilor. Dacă minus-categoriile ar fi conștientizate, ar trebui să aparțină categoriilor kantiene și să joace același rol. Prin urmare, minus-categoriile acționează inconștient⁵⁸, Blaga le plasează în zona inconștientului⁵⁹ spiritual⁶⁰, în „celălalt tărâm”⁶¹, de aceea, le numește *categorii abisale*.

În acest caz, dacă acțiunea lor este inconștientă⁶², de unde știm că asemenea categorii există? De bună seamă, categoriile sunt termeni teoretici, nici Aristotel nici Kant nu le-au conceput ca fiind empirice ori comunicaționale. Categoriile nu sunt date prin simțuri, Kant, de pildă, chiar accentuează caracterul lor aprioric⁶³, ele vin să dea seama de experiență, nu pot fi urmarea experienței⁶⁴. La fel, categoriile nu sunt consecința unor convenții, ci sunt presupuse pentru a sistematiza fenomenele naturale. În același mod, categoriile blagiene trebuie să aibă un rol explicativ, trebuie să existe o clasă de fenomene de care acestea să dea seama, altfel introducerea lor ar fi nejustificată.

Categoriile abisale au în vedere rodul acțiunilor umane, creațiile sau, cum le spune Blaga, *plăsmuirile* omului⁶⁵, adică tocmai acele existente prin care forțele

---

⁵⁴ Florentina Muțiu, „Perspectiva cultural-metodologică blagiană asupra raționalității și raționalizării în științe”, *Meridian Blaga*, 2, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2005, p. 97.

⁵⁵ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 71.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 88.

⁵⁷ Alexandru Petrescu, *op. cit.*, p. 77.

⁵⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 443.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 25.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 25.

⁶¹ *Ibidem*, p. 142.

⁶² Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 389.

⁶³ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 79.

⁶⁴ Alexandru Petrescu, *op. cit.*, p. 62.

⁶⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 83.

naturale sunt repositionate așa încât să genereze noi variante evolutive ale lumii, punctele în care fizica lasă loc metafizicii⁶⁶. Totuși, acestea ar putea avea loc întâmplător, când nu ar fi nevoie de vreun factor explicativ. Întâmplarea este exclusă prin aceea că plâsmuirile pot fi grupate, sistematizate prin anumite trăsături ale lor care sunt circumscrise de Blaga prin termenul „stil”. Tocmai pentru că și în măsura în care plâsmuirile sunt caracterizate prin stil⁶⁷, ele nu sunt întâmplătoare, ci dincolo de ele trebuie să există factori generatori⁶⁸ care acționează chiar fără să ne dăm seama și care, în acest fel, le explică, iar acești factori⁶⁹ sunt categoriile abisale⁷⁰. Deoarece rolul lor este să explice⁷¹ sau să dea seama de fenomenul stilului, ele sunt numite și *categorii stilistice* sau Blaga mai folosește⁷² termenul „categorii stilistice-abisale”⁷³.

Ce justifică introducerea categoriilor kantiene? Tocmai faptul că evoluția lumii nu este complet întâmplătoare sau contingentă, ci există fenomene care se succed regulat, conform necesității. Ori, pentru a explica necesitatea sau, altfel spus, relația de cauzalitate, trebuie să presupunem existența unor factori non-empirici deoarece experiența singură nu poate da seama de prezența necesității, iar aceștia sunt categoriile lui Kant. După cum necesitatea naturală se manifestă prin „legile naturii”, iar categoriile dau seama de acțiunea acestora, necesitatea din spatele plâsmuirilor omenești se manifestă prin stil care, la fel, trebuie explicat⁷⁴ categorial, prin intermediul unor categorii care nu pot fi confundate cu acelea definite de Kant pentru că au în vedere fenomene de un alt ordin, iar acestea sunt categoriile abisale.

Blaga se oprește la următorul exemplu: Galileo Galilei și Leonardo da Vinci ajung la teorii și ipoteze similare cu privire la mișcarea mecanică⁷⁵. Niciunul dintre ei nu a avut cunoștință de realizările celuilalt, (ultimul nici nu avea cum), cu toate acestea, ei se aseamănă într-un asemenea grad încât nu putem invoca întâmplarea sau coincidența. Cu privire la chestiunea mișcării, cei doi se caracterizează prin același stil de a aborda și soluționa probleme. Ei nu au urmărit conștient, intenționat, să fie exponenții aceluiasi stil. De aceea, trebuie să existe factori care să îi fi condus fără ca ei să își dea seama spre rezultate similare, iar acești factori au rang categorial⁷⁶ deoarece sunt la originea unor existențe aparte, specifice, constau tocmai în categorii abisale⁷⁷.

⁶⁶ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 435.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 18.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 348.

⁶⁹ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 87.

⁷⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 412.

⁷¹ Nicolae Bagdasar, *Scrieri*, Ed. Eminescu, București, 1988, p. 328.

⁷² Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 178.

⁷³ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 79.

⁷⁴ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 315.

⁷⁵ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 117.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 118.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 78.

Plăsmuirile umane nu pot fi surprinse cu ajutorul unor legi, așa cum sunt evenimentele naturale⁷⁸. De aceea, în cazul acestora, predicția nu este posibilă⁷⁹. Dacă avem în vedere un stil, nu putem anticipa care va fi următoarea operă în cadrul stilului respectiv și nici cum anume va evolua stilul, ori ce stil îi va urma. Putem doar să explicăm operele apelând la stil, abia după ce opera este realizată, aceasta poate fi analizată ca aparținând unui stil sau altuia și, în acest fel, o putem compara cu alte opere⁸⁰. În cadrul aceluiași stil, operele ar putea fi chiar evaluate după cum sunt mai mult sau mai puțin reprezentative.

Din această perspectivă, plăsmuirile au caracteristicile acțiunilor sau comportamentului oamenilor. Nu putem face predicții cu privire la modul în care ar acționa un individ într-o anumită circumstanță, dar putem explica acțiunile sale după ce au loc apelând la scop. Totuși, explicația prin stil diferă de explicația prin scop. Autorul nu își propune intenționat să realizeze o operă în cadrul unui stil⁸¹, ci stilul este ca o amprentă care caracterizează opera fără voia autorului⁸². De asemenea, nu putem explica stilul decât cel mult parțial dacă apelăm la metode sau tehnici. Acestea evoluează în timp și, după tehnicile sau instrumentele de care dispun autorii, plăsmuirile lor diferă și, totodată, sunt similare altor plăsmuiri care apelează la aceleași metode. De exemplu, astronomia este diferită înainte și după inventarea lunetei. Arta are accente diferite după descoperirea fotografiei etc. Cu toate acestea, instrumentele și tehnicile nu dau seama pe de-a-ntregul de stil, acesta înseamnă mai mult decât aplicarea unor tehnici. Altfel, nu am putea înțelege de ce doi autori care folosesc mijloace asemănătoare realizează opere fundamental diferite sau de ce operele unor autori care apelează la tehnici diferite sunt similare în ce privește factorii stilistici.

De asemenea, stilul nu își găsește o explicație psihologică⁸³, în ciuda eforturilor depuse de diferiți cercetători⁸⁴ în această direcție⁸⁵. Un stil nu se răspândește prin imitație⁸⁶. Dacă un autor aflat sub incidența unor categorii abisale și-ar propune să creeze în stilul unei plăsmuiri generate de alte categorii, nu va reuși. Fenomenul imitației există, dar acesta nu este creator sau propagator al unui stil. Reprezentantii aceluiași stil nu își propun să se imite unul pe altul nici nu se inspiră unul de la celălalt.

Stilul nu poate fi explicat prin mijloacele psihanalizei. Visul, de exemplu, nu se caracterizează prin stil⁸⁷ și nu are legătură cu stilul⁸⁸. Mai mult, stilul se

⁷⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 452.

⁷⁹ *Ibidem*, p. 452.

⁸⁰ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 74.

⁸¹ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 176.

⁸² *Ibidem*, p. 132.

⁸³ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 11.

⁸⁴ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 474.

⁸⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 140.

⁸⁶ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 366.

⁸⁷ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 98.

⁸⁸ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 86.

datorează inconștientului⁸⁹, nu subconștientului⁹⁰ așa cum îl imaginează psihanaliza⁹¹. Inconștientul⁹² blagian înseamnă în afara și fără legătură cu activitatea conștientă, nu se constituie prin refulare⁹³ și nici nu erupe în vreun fel în conștiință, deși unele categorii abisale sunt *paracorespondente* celor conștiente⁹⁴, reprezentând doar un factor care ghidează⁹⁵ actul creator⁹⁶. De asemenea, categoriile abisale nu pot fi asimilate cu arhetipurile lui Jung, acestea au o altă noimă. Oamenii care nu cad sub incidența categoriilor abisale sunt în afara istoriei⁹⁷, pe când cei care sunt afectați de arhetipuri sunt în afara normalității⁹⁸.

Stilul are, în schimb, o dimensiune metafizică. Pe de o parte, metafizica se opune mecanicismului. Stilul este produs prin acțiunea categoriilor abisale. Categoriile abisale se manifestă prin punctele în care se schimbă evoluția lumii. Succesiunea evoluțiilor contrare arată că trebuie să existe ceva statornic dincolo de lume, în acest fel, misterul este revelat și se instaurează dimensiunea metafizică a existenței⁹⁹. Dacă asemenea puncte nu ar exista, prin urmare, dacă nu ar exista categoriile abisale și corolarul lor, stilul, atunci lumea ar avea un curs implacabil, ar fi doar un simplu mecanism și poziția mecanicistă ar fi cea corectă.

Pe de altă parte, metafizica se opune dialecticii. Dialectica, așa cum este înțeleasă de Hegel sau Marx, are rolul de a explica devenirea realității, modul în care realitatea se schimbă. Orice schimbare sau devenire parcurge trei etape: teza, antiteza și sinteza. Orice stare a realității este completată cu starea contradictorie pentru a genera o sinteză a acestora. De aceea, realitatea este ilogică sau contradictorie. Blaga argumentează că această schemă nu surprinde fenomenele legate de stil, deoarece trecerea de la un stil la altul nu reprezintă o negare totală, stilurile nu sunt contradictorii între ele, chiar dacă au elemente contrare, respectiv, lasă loc complementarității. De aceea, orice plăsmuire este completă într-un anume sens, nu este nevoie să fie completată cu vreo „antiteză”¹⁰⁰.

Stilul nu este niciodată urmarea unei singure categorii, nu este unidimensional. O singură categorie abisală nu este în măsură să genereze o operă sau o plăsmuire completă¹⁰¹. Categoriile acționează întotdeauna în mănunchi, așa încât, un stil este manifestarea unui sistem de categorii. Dintre acestea, unele acționează un timp mai îndelungat, altele un timp mai scurt. De aceea, în interiorul

⁸⁹ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 315.

⁹⁰ *Idem*, p. 318.

⁹¹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 27.

⁹² Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 172.

⁹³ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 143.

⁹⁴ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 176.

⁹⁵ *Ibidem*, p. 145.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 142.

⁹⁷ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 320.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 315.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 480.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 415.

¹⁰¹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 450.

unui stil există variații, iar când categoriile stilistice de bază sunt înlocuite de altele, apare un alt stil. Vedem că un stil nou nu este în opoziție față de cel vechi, așa cum ar fi în viziunea dialecticii, ci în continuarea și completarea aceluia.

Lumea, cosmosul, ca produs al categoriilor intelectului are existență autonomă și organizată, sistemică. În același fel, rodul categoriilor abisale¹⁰², opera culturală, respectiv, non-naturală, trebuie să aibă existență autonomă¹⁰³. O plăsmuire nu reprezintă un cosmos, deoarece cosmosul este unic, iar plăsmuirile sunt diverse, ci doar se aseamănă, este similară cosmosului¹⁰⁴, în sensul că posedă toate elementele unei existențe autonome¹⁰⁵. De aceea, operele culturale sunt simili-lumi¹⁰⁶ sau *cosmoide*¹⁰⁷. Cu alte cuvinte, un stil este definit de atâtea categorii abisale câte sunt necesare pentru a da naștere unor cosmoide¹⁰⁸. Un ansamblu de categorii abisale suficient pentru a genera un cosmoid este numit de către Blaga *matrice stilistică*¹⁰⁹.

Prin urmare, o matrice stilistică¹¹⁰ este formată dintr-un mănunchi de categorii abisale¹¹¹ care sunt necesare și suficiente pentru a da naștere unei plăsmuiri sub forma unui cosmoid¹¹², astfel încât să aibă o existență autonomă¹¹³. Categoriile unei matrice sunt compatibile între ele și aparțin mai multor clase categoriale¹¹⁴, întâlnim categorii spațiale, temporale, formale etc¹¹⁵. Categoriile spațiale sau temporale, cum sunt spațiul infinit, spațiul limitat, spațiul perdelat etc.¹¹⁶, sau cele temporale, respectiv, timpul¹¹⁷ havuz, timpul cascadă sau timpul fluviu¹¹⁸, nu se confundă cu spațiul și timpul ca forme ale sensibilității, așa cum apar la Kant. Pentru I. Kant, spațiul și timpul sunt forme care fac posibilă experiența¹¹⁹, pe când categoriile abisale care privesc spațialitatea sau temporalitatea fac posibile anumite caracteristici ale stilului. După cum, cosmosul se desfășoară potrivit formelor kantiene spațiu – timp, stilul evoluează într-un orizont¹²⁰ spațiu – temporal care,

¹⁰² Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 53.

¹⁰³ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 443.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 348.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 444.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 438.

¹⁰⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 166.

¹⁰⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 444.

¹⁰⁹ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 125.

¹¹⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 145.

¹¹¹ Petru Dunca, „Lucian Blaga: constante și repere în domeniul antropologiei culturale”, *Meridian Blaga*, 7, Tom 2, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 60.

¹¹² Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 441.

¹¹³ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 449.

¹¹⁴ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 127.

¹¹⁵ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 446.

¹¹⁶ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 126.

¹¹⁷ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 317.

¹¹⁸ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 126.

¹¹⁹ Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 73.

¹²⁰ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 316.

însă, diferă de spațiul sau timpul fizic¹²¹. Bunăoară, deși spațiul fizic este unic, orizontul spațial în care sunt plasate stilurile poate îmbrăca cele mai diferite forme. Chiar dacă Blaga identifică o serie de categorii abisale spațiale, temporale etc., ar trebui să înțelegem acești termeni metaforic, ținând seama că acțiunea acestor categorii este inconștientă. Prezența lor este doar presupusă pornind de la manifestările care le sunt atribuite. Așa cum deosebim între diferite mișcări ale corpurilor utilizând termenul „viteză”, deosebim între stilurile plâsmuirilor folosind termeni precum „spațiu”¹²² care poate fi „infinat”, „limitat” sau „perdelat”.

Trecerea de la o matrice stilistică la alta¹²³ are loc în urma epuizării potențialului creator al matricei vechi, prin substituirea unor categorii din nucleul matricei respective cu altele de același tip, dar contrare¹²⁴. Odată cu apariția altei matrice, se înfiripă alt stil¹²⁵. În schimb, dacă sunt înlocuite categorii periferice, stilul se conservă, având de-a face cu variații ale acestuia. Totodată, o categorie poate persista de-a lungul mai multor matrice, așa că, putem întâlni o anumită categorie prezentă în mai multe stiluri, în acest mod, stilurile se suprapun, se aseamănă sau interferează. Prin urmare, dinamica¹²⁶ stilurilor¹²⁷ și, totodată, a categoriilor abisale este complexă¹²⁸, nu poate fi redusă nici la evoluția liniară proprie mecanicismului, nici la aceea în trei pași inventată de dialectică¹²⁹.

Matricele stilistice se constituie și se manifestă după criterii dintre cele mai diverse, având în vedere marea varietate a stilurilor¹³⁰. Întâlnim matrice care acționează într-o anumită perioadă istorică¹³¹, generând stiluri care au o întindere temporală, care interesează plâsmuirile dintr-o perioadă de timp, indiferent de locul sau condițiile în care sunt produse. Pe de altă parte, există matrice care acționează la nivel regional, ale căror categorii au legătură cu specificul local¹³². O altă clasă de matrice¹³³ sunt cele ale unui popor¹³⁴, sau ale unei rase¹³⁵. Chiar și indivizii își lasă propria pecete stilistică asupra creațiilor¹³⁶, de aceea, trebuie să avem în vedere și matrice stilistice ale indivizilor¹³⁷, ale creatorilor, artiștilor sau oamenilor de știință.

¹²¹ Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 183.

¹²² Petru Dunca, *op. cit.*, p. 63.

¹²³ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 212.

¹²⁴ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 127.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 115.

¹²⁶ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 320.

¹²⁷ Alexandru Petrescu, *op. cit.*, p. 79.

¹²⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 442.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 506.

¹³⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 145.

¹³¹ Lucian Blaga, *Gândire magică și religie*, p. 353.

¹³² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 149.

¹³³ *Ibidem*, p. 455.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 391.

¹³⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 127.

¹³⁶ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 311.

¹³⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 130.

Nu putem întreprinde o clasificare a matricelor stilistice, în primul rând, pentru că stilul nu reprezintă o clasă. Nu putem spune despre operele care cad sub incidența unui stil că ar aparține aceleiași clase sau extensiuni. Varietatea posibilă a matricelor este nelimitată deoarece varietatea categoriilor abisale este infinită¹³⁸. Ar fi în van să încercăm cuprinderea categoriilor abisale într-un tabel. Blaga alcătuiește asemenea tabele dar fără pretenția că ar fi complete, ci doar pentru a exemplifica diferite familii sau tipuri de categorii abisale¹³⁹. Ar fi impropriu să ne oprim la o listă finită de categorii abisale deoarece procesul creativ nu are limite fiind mereu inovativ. De aceea, chiar dacă am cerceta în amănunțime toate stilurile care s-au manifestat până acum de-a lungul istoriei omenirii, nu înseamnă că am epuizat categoriile abisale posibile, ci rămân nenumărate alte categorii care încă nu s-au manifestat¹⁴⁰.

Fiind alcătuite din categorii abisale, efectele matricelor stilistice rămân inconștiente, scopurile, intențiile, acțiunile agenților umani sunt ghidate de matricele stilistice fără ca aceștia să fie conștienți de acest fapt. Creatorul nu poate urma conștient o anumită matrice stilistică deoarece, într-un asemenea caz, nu ar mai fi original, nu ar mai crea¹⁴¹. Creativitatea nu poate fi urmarea unui plan, a parcurgerii programate a unor pași dinainte stabiliți, ci creativitatea este consecința spontaneității¹⁴². Oamenii creează ceva nou atunci când nu urmează tipare prefabricate, ci se lasă conduși de o matrice stilistică.

De aceea, orice tentativă de a planifica creația, fie ea artistică sau științifică nu este eficientă. În măsura în care, cercetătorii trebuie să se supună unor asemenea planificări sau să-și organizeze activitatea potrivit unor „proiecte de cercetare” pierd tocmai cea mai importantă dimensiune a plâsmuirilor lor, creativitatea, ei nu mai sunt în stare să producă ceva nou, ci urmează doar căi deja deschise sau bătătorite¹⁴³.

Autorul nu alege să urmeze o anumită matrice stilistică, fiind fără voia și fără să-și dea seama sub influența acesteia. Pentru a ilustra modul în care acționează o matrice stilistică, Blaga apelează la o analogie din fizică. Matricea¹⁴⁴, analog unui magnet, generează un câmp¹⁴⁵ de forțe, numit *câmp stilistic*¹⁴⁶. După cum liniile de forță ale câmpului magnetic¹⁴⁷ aranjează pilitura de fier¹⁴⁸ într-un anumit mod, liniile de forță¹⁴⁹ ale câmpului stilistic aranjează elementele constitutive ale unei opere¹⁵⁰ în așa fel încât să se subsumeze unui stil¹⁵¹.

¹³⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 423.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 435.

¹⁴⁰ Alexandru Petrescu, *op. cit.*, p. 81.

¹⁴¹ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 442.

¹⁴² *Ibidem*, p. 489.

¹⁴³ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 180.

¹⁴⁴ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 394.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 397.

¹⁴⁶ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 184.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 180.

¹⁴⁸ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 396.

¹⁴⁹ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 75.

¹⁵⁰ Alexandru Petrescu, *op. cit.*, p. 96.

¹⁵¹ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 215.

Una dintre funcțiile categoriilor abisale este aceea de a indica și revela prezența misterului. Dacă nu ar exista categoriile abisale și dimensiunea lor metafizică, prezența misterului nu ar fi bănuită¹⁵². Categoriile kantiene transformă datele simțurilor într-un tot ordonat și accesibil înțelegerii noastre, nu rămâne nimic ascuns. Dacă ne-am rezuma numai la acestea, lumea ar fi în totalitate inteligibilă, respectiv, orice fenomen ar putea fi explicat sau prevăzut. De pildă, categoriile kantiene sunt responsabile pentru postdicția sau predicția unor fenomene cosmice, cum sunt eclipsele.

Am văzut, însă, că odată cu apariția omului, suntem puși în fața unor fenomene care nu pot fi prevăzute, ci pot fi, cel mult, explicate după ce acestea au loc. Prin urmare, asemenea fenomene nu pot fi reduse la categoriile kantiene, ci avem nevoie de un alt set de categorii, cele abisale. Faptul că există asemenea fenomene total neașteptate, surprinzătoare, care nu pot fi prinse cu ajutorul legilor naturii, supunându-se doar stilului, conduce la presupunerea că dincolo de ele trebuie să mai ființeze ceva care rămâne inaccesibil, misterios¹⁵³. Cu alte cuvinte, plăsmuirile omului indică prezența misterului¹⁵⁴, sunt căi spre revelarea acestuia¹⁵⁵. Plăsmuirile se datorează categoriilor abisale, rezultă că aceste categorii sunt cele care permit revelarea misterului¹⁵⁶. În absența lor, oamenii nu ar bănui că dincolo de cosmos se află un mister de nepătruns, Marele Anonim.

Totuși, categoriile abisale joacă și rolul de frâne¹⁵⁷ în calea tentativei umane de a înțelege sau descifra misterul¹⁵⁸. Odată ce oamenii ajung să întrevadă existența misterului, ei au tendința de a-l înțelege, de a-i da un sens. Ar putea încerca să surprindă sau să circumscrie misterul direct, numindu-l, așa cum procedează cu alte lucruri, dar, cum am văzut, este imposibil să-i dea vreun nume. O altă cale, ar fi să-l descrie, să găsească o descripție definită care să-l surprindă, prin care să ne putem referi la mister. Dar termenii convenționali sunt prea săraci pentru a pune în evidență bogăția și complexitatea sensului misterului. De aceea, singura soluție la îndemână este reprezentată de termenii metaforici¹⁵⁹.

Metafizica, tentativa de a revela misterul, nu poate fi decât metaforică. Cu toate acestea, utilizând metafore dobândim un sens mai bogat dar pierdem sensul propriu, înțelesul propriu-zis. Metafora ne poartă într-o lume a înțelesurilor volatile, care nu sunt bine definite. De aceea, o bine cunoscută regulă cere ca definiensul să nu conțină termeni metaforici. Pe de o parte, metaforele ne ridică spre sensuri bogate și complexe, fiind singura cale prin care putem spera să desprindem frânturi ale misterului, pe de altă parte, ne îndepărtează de înțelesul

¹⁵² Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 443.

¹⁵³ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 84.

¹⁵⁴ *Ibidem*, p. 40.

¹⁵⁵ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 481.

¹⁵⁶ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 143.

¹⁵⁷ Lucian Blaga, *Știință și creație*, p. 179.

¹⁵⁸ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 479.

¹⁵⁹ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 329.

propriu-zis, autentic¹⁶⁰. De aceea, metaforele, în loc să dezvăluie misterul, îl fac mai de nepătruns, îl potențază.

Metafora este rodul creației, reprezintă ceva cu totul nou, este o plăsmuire, de aceea, metafora se caracterizează prin stil. Ca urmare, metaforele sunt generate de categoriile abisale. Putem, în acest mod, să argumentăm rolul dublu jucate de categoriile abisale. Pe de o parte, în absența lor, misterul ar fi insesizabil, prin urmare, sunt singurele mijloace avute la dispoziție pentru a revela misterul. Creațiile sau plăsmuirile umane indică prezența misterului. Dacă acestea nu s-ar produce, dacă am trăi într-o lume pur mecanică, nimic nu ar da de bănuț că mai există ceva, ci cosmosul ar fi suficient sieși. Dar, atunci când avem surpriza a ceva cu totul nou, inexplicabil prin cursul firesc al lucrurilor, suntem îndemnați să bănuim o existență dincolo de lucruri.

Pe de altă parte, categoriile abisale ne împiedică să aducem misterul la lumină, să îl înțelegem așa cum este el¹⁶¹, Blaga descrie categoriile abisale drept *frâne* transcendente¹⁶² în tentativa noastră de a descifra misterul, acestea fiind mijloace folosite de Marele Anonim¹⁶³ pentru a realiza *cenșura transcendentă*. Dacă ținem seama că instrumentul revelării este metafora, categoriile abisale ne împiedică să accedem la absolut¹⁶⁴ atât prin ascunderea acestuia sau, cum spune Blaga, prin potențarea misterului, cât și prin nedeterminare sau sporirea gradului de necunoaștere¹⁶⁵.

Într-adevăr, cu ajutorul categoriilor abisale misterul este semnalat, indicat, revelat, dar, în același timp, este făcut inaccesibil¹⁶⁶ deoarece, în acest fel, misterul nu ne apare așa cum este el, ci modificat prin acțiunea categoriilor¹⁶⁷. De aceea, orice metafore am folosi, în loc să ne apropiem misterul, suntem mai străini de acesta, mai mult, cu cât metaforele ar fi mai elaborate, cu atât vălul țesut în jurul misterului este mai des mai cu neputință de pătruns¹⁶⁸.

Datorită faptului că misterul rămâne ascuns, că tentativele de a cunoaște absolutul sunt sortite eșecului, creația umană este nelimitată, nu are un sfârșit. Plăsmuirile conduc omul tot mai adânc pe cărările misterului fără a se întrevedea o finalitate; scopul de a împlini creația ultimă, perfectă, nu are sens. Nu suntem în situația lui Dumnezeu căruia i-a fost de ajuns o săptămână pentru a-și încheia efortul creativ, după care nu i-a mai rămas nimic de făcut decât să se odihnească.

Pe de altă parte, metaforele nu pot fi interpretate direct, ca atare, fără a ne abate de la înțelesul lor¹⁶⁹. Interpretarea discursului metaforic este, la rândul ei,

¹⁶⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 412.

¹⁶¹ Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 163.

¹⁶² *Ibidem*, p. 507.

¹⁶³ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 470.

¹⁶⁴ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, p. 331.

¹⁶⁵ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 189.

¹⁶⁶ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 475.

¹⁶⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 76.

¹⁶⁸ *Ibidem*, p. 61.

¹⁶⁹ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 481.

metaforică sau alegorică. Dacă încercăm să folosim mijloace convenționale, nu reușim să surprindem înțelesul unei metafore în totalitate și, totodată, orice interpretare lasă loc interpretărilor concurente, nu avem la dispoziție vreun criteriu prin care să reducem varietatea. De aceea, de pildă, în domeniul religiei, domină principiul autorității. Cu privire la divinitate nu există o cale neutră, accesibilă tuturor, de decizie, ci se impune punctul de vedere al celui mai abil sau mai puternic. Cu privire la mister ar putea apare cineva care să pretindă că deține abilitățile potrivite pentru a-l descifra, dar Blaga ne avertizează că acela este doar un profet mincinos.

Categoriile abisale nu sunt, prin urmare, „categorice”, ele lasă deschise nenumărate variante care se pot realiza. De aceea, în domeniul plâsmuirilor, predicția este imposibilă¹⁷⁰ și explicația intervine doar post factum. Prin urmare, categoriile abisale ne împiedică să reducem nedeterminarea, misterul rămâne necunoscut în mod absolut. Invers, absolutul ne rămâne străin, integrarea în absolut, în Marele Anonim, nu are sorți de izbândă¹⁷¹. Deoarece nu pot atinge absolutul, existența oamenilor rămâne relativă¹⁷².

Rolul categoriilor abisale este de a explica specificul fenomenelor culturale, adică, în viziunea lui Blaga, de a justifica Metafizica, așa cum rolul categoriilor kantiene era de a întemeia Fizica. Pentru I. Kant, paradoxul lui Hume poate fi soluționat admitând că unele propoziții ale Fizicii nu sunt empirice, prin urmare, acestea sunt justificate prin alte mijloace, a priori, respectiv, prin categoriile intelectului. Kant, însă, nu dovedește că ar exista propoziții sintetice non-empirice, chiar exemplele pe care le dă nu sunt convingătoare¹⁷³. Dacă ar exista propoziții sintetice, ar însemna că, prin intermediul lor, prin limbaj, am putea modifica sensul termenilor. Dar, dacă se schimbă sensul termenilor, înseamnă că se schimbă lumea. Cu alte cuvinte, dacă ar exista propoziții sintetice, am putea schimba lumea prin cuvinte, limbajul ar avea o funcție magică, ceea ce nu este cazul. Propozițiile au doar un rol analitic¹⁷⁴; sensul termenilor nu poate fi modificat, îmbogățit, ci poate fi doar analizat¹⁷⁵. Dacă nu există propoziții sintetice, înseamnă că teoria categoriilor a lui Kant nu are justificare, categoriile, în acest caz, nu au nici un rost.

Blaga folosește categoriile abisale pentru a da seama de actul creației culturale, respectiv, de depășirea fizicii prin plâsmuirile umane, de existența metafizicii și, în ultimă instanță, a misterului sau a Marelui Anonim. Ipoteza categoriilor abisale nu este nici necesară nici suficientă. Categoriile abisale nu sunt necesare deoarece există acte culturale care nu se supun stilului, nu pot fi încadrate într-un stil, prin

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 451.

¹⁷¹ Mircea Flonta, „A fost Blaga un relativist? Ce fel de relativist a fost Blaga?”, *Meridian Blaga*, 7, Tom 2, Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2007, p. 73.

¹⁷² Lucian Blaga, *Trilogia cosmologică*, p. 489.

¹⁷³ Immanuel Kant, *op. cit.*, p. 56.

¹⁷⁴ *Ibidem*.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 183.

urmare, nu avem nevoie de categorii abisale sau matrice stilistice pentru a le explica. Între acestea putem enumera acele teorii care pot fi construite prin calcul.

Blaga susține că adevărul este o problemă de stil, că un cercetător selectează anumite propoziții ca adevărate în funcție de câmpul stilistic căruia îi aparține¹⁷⁶. Aici, el nu ține seama că există două tipuri de adevăr. Pe de o parte, există propoziții adevărate sau false în orice context, tautologiile și contradicțiile, iar pe de alta, există propoziții adevărate în unele contexte și false în altele. Valoarea de adevăr a primelor nu depinde de context, respectiv, indiferent din ce câmp stilistic ar face parte cineva, dacă aplică în mod corect metodele de calcul potrivite, ajunge la același rezultat. De exemplu, formula „ $p \vee p^*$ ” este validă indiferent de context, câmp stilistic sau stil, dacă dăm variabilelor și constantelor care o alcătuiesc interpretarea logică bine cunoscută. Logica, prin urmare, deși este componentă a culturii, nu este afectată de stil, ipoteza categoriilor abisale nu are nici o relevanță în ce o privește. De exemplu, *Barbara* este un mod silogistic corect în aceleași condiții în orice cultură, indiferent de regiune, timp, individ etc.

Decizia cu privire la propozițiile factuale depinde de context, adevărul lor se schimbă de la un context la altul. Există probleme care suportă soluții numeroase și, în acest caz, putem să ne întrebăm de ce este preferată o anumită soluție și nu alta. De pildă, reprezentarea unei zeități sau atribuirea unei valori numerice raportului dintre circumferința și diametrul cercului fac parte dintre aceste probleme. Constatăm că în culturi distincte ele au fost rezolvate diferit. Blaga încearcă să reducă asemenea probleme la acțiunea categoriilor abisale. Dar, în acest fel, el se oprește la un model ideal al creatorului de cultură, al plăsmuitorului. Acesta ar lucra izolat, sub influența doar a câmpului stilistic.

Un asemenea model nu este suficient, deoarece nu ține seama de relațiile comunicaționale, de faptul că oamenii, inclusiv „creatorii” de cultură, nu sunt izolați, ci aparțin unor organizații și interacționează cu diferite categorii de public. Organizațiile, de pildă, se caracterizează prin limitarea libertății de acțiune a membrilor lor cu ajutorul interdicțiilor și obligațiilor, respectiv, a mijloacelor de constrângere – represiune. În acest fel, creatorul nu este liber, chiar dacă s-ar afla sub incidența unor așa-zise categorii abisale, nu poate acționa potrivit lor, ci conform constrângerilor din cadrul organizației respective. Nu este nevoie să intervină nicio cenzură transcendentă, creatorul se va cenzura singur, de teama pedepselor și pentru a obține recompense. Am putea recunoaște aici componenta dramatică a creației, tensiunea între ceea ce creatorul ar înfăptui dacă ar alege să fie liber și ce realizează el, de fapt, pentru a sluji relațiile publice organizaționale¹⁷⁷.

---

¹⁷⁶ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, p. 429.

¹⁷⁷ Lucian Blaga, *Artă și valoare*, p. 180.